

Recenzje

TADEUSZ J. ZIELIŃSKI

Rocznik Teologiczny
LX – z. 2/2018
s. 305-310

**Hintz, Marcin i Michał Hucał, red. 2018.
*Ewangelickie Prawo Kościelne 1918-2018.
Zbiór tekstów prawnych Kościołów ewange-
lickich w Polsce. Warszawa: Wydawnictwo
Naukowe ChAT, ss. 697.***

Prawo kościelne w protestantyzmie jest produktem niejednorodnych procesów, w których kluczową rolę odegrały uwarunkowania polityczne, kulturowe oraz wynikające z założeń doktrynalnych (teologicznych), przyjętych w poszczególnych związkach wyznaniowych (denominacjach). Najbardziej rozwinięty kształt miało i ma w Kościołach historycznie powiązanych z państwem. Tam, gdzie Reformacja wprowadzana była przez władzę publiczną (*ius reformandi*), prawodawca państwa dbał, by sprawy kościelne podlegały przede wszystkim regulacji prawa publicznego. W naturalny sposób państwowy model prawodawczy, łącznie ze stylem legislacyjnym, rozciągał się na struktury Kościoła państwowego lub w inny sposób powiązanego z państwem. Przedreformacyjne prawo kanoniczne ulegało weryfikacji, co było w pewnym stopniu motywowane swojego rodzaju sceptycyzmem reformatorów (począwszy od Marcina Lutra) względem średniowiecznej wizji normowania życia kościelnego. Trwający przez całe stulecia w wielu urzędowych Kościołach państwowych proces rozluźniania więzi z państwem, stopniowo tworzył możliwości autonomizacji struktur kościelnych, a przez to rozwój (niekiedy zaistnienie) prawodawcy kościelnego i wykształcenie się systemów prawnych bardziej lub mniej samodzielnie tworzonych przez wspólnotę wiernych. Inaczej sytuacja wyglądała w przypadku Kościołów niepaństwowych (często zwanych stąd „wolnymi”), które wobec gwarantowanych im przez władzę publiczną swobód same musiały

skonstruować koncepcję regulacji życia kościelnego. Respektując normy prawa wyznaniowego (państwowego prawa o religii) przy tworzeniu prawa kościelnego (wewnętrzznego) mogły pozwolić sobie m.in. na stanowienie prawa konstruowanego inaczej niż w państwowym systemie prawnym oraz na uwzględnienie postulatów deregulacyjnych. Przy tworzeniu wewnątrzkościelnych porządków prawnych dochodziły i dochodzą oczywiście do głosu panujące w poszczególnych denominacjach koncepcje eklezjologiczne. Niektóre z nich intencjonalnie zabiegają o to, by życie kościelne nie było przytłoczone krępującą siecią przepisów. Stąd na mapie świata protestanckiego znajdujemy m.in. Kościoły skłonne tworzyć rozległe, skomplikowane i szczegółowe regulacje, nawiązując w ten sposób np. do wielowiekowych tradycji, jak i Kościoły zadowolające się unormowaniami szczątkowymi.

Na ziemiach polskich stan rzeczy pod tym względem był tradycyjnie złożony. Na terytoriach od wieków zamieszkałych przez zwartą populację Polaków nie powstał nigdy Kościół państwowy. Duże Kościoły ewangeliczne zaistniały lub przetrwały głównie dzięki ludności napływowej pochodzącej z Zachodu i wzorowały się zasadniczo na prawodawstwach właściwych Kościołom niemieckim. Nie mogły ich jednak adaptować wprost, gdyż na ziemiach polskich stanowiły wspólnoty mniejszościowe, których ekspansję ściśle nadzorował czynnik państwowy (dotyczy to okresu zaborów i II Rzeczypospolitej). Mniejsze Kościoły ewangeliczne (zwłaszcza ewangelicko-reformowane), o profilu narodowościowym bliższym ogółowi społeczeństwa „starego kraju” (mowa o elemencie terytorium państwa polskiego), poszukiwały własnych rozwiązań prawodawczych, lecz ich skala statystyczna i przyjęte założenia konfesyjne powodowały dużą powściągliwość normatywną. Podobnie było w przypadku Kościołów wolnych, gdzie i stan posiadania pod względem liczby wiernych, jak i założenia eklezjologiczne prowadziły te wspólnoty do minimalizmu prawodawczego. Objęcie przez państwo polskie po 1944 roku tzw. Ziemi Zachodnich i Północnych wiązało się z poddaniem polskiemu państwowemu reżimowi prawnemu m.in. struktur kościelnych należących do dawnych

ewangelickich Kościołów państwowych (z Prus Wschodnich i innych części Rzeszy Niemieckiej), tudzież wolnych Kościołów niemieckich (w tym staroluterańskiego). Elementy prawodawstwa tych podmiotów – jak się wydaje – nie weszły w obręb prawa kościelnego Kościołów w Polsce, aczkolwiek prawodawca państwowy musiał uregulować byt dawnych Kościołów niemieckich na nowych obszarach państwa polskiego. Zarysowane wyżej uwarunkowania miały zasadniczy wpływ na morfologię ewangelickiego prawa kościelnego w Polsce i w dużym stopniu tłumaczą skomplikowanie materii objętej recenzowanym dziełem i leżą u podstaw wielu trudnych kwestii, z którymi musieli się zmierzyć redaktorzy naukowi tego monumentalnego woluminu.

Recenzowane dzieło jest pierwszym w historii polskich badań nad prawem kościelnym tak rozległym, całościowym i wszechstronnym zbiorem źródeł prawa Kościołów ewangelickich w Polsce. Uwzględnia prawodawstwo dotyczące trzech Kościołów: Ewangelicko-Augsburskiego, Ewangelicko-Reformowanego i Ewangelicko-Methodystycznego. Taki dobór zakresu podmiotowego publikacji jest właściwy, gdyż mamy tu do czynienia ze wspólnotami, które związały się postanowieniami *Konkordii leuenberskiej*, porozumienia teologiczno-kościelnego o fundamentalnym znaczeniu dla procesu ekumenicznego w protestantyzmie europejskim. Ponieważ jednak Kościoły te są sukcesorami wielu innych istniejących wcześniej na obecnym terytorium Polski związków wyznaniowych, recenzowana książka przynosi materiał o wiele rozleglejszy, gdyż odnoszący się np. do Kościołów unijnych z okresu II Rzeczypospolitej. Zbiór obejmuje imponującą liczbę aktów normatywnych, bo aż 136. Został przygotowany przez kompetentnych, w pełni predysponowanych do tego zadania uczonych: ks. bp. dr. hab. Marcina Hintza, prof. ChAT, zwierzchnika Diecezji Pomorsko-Wielkopolskiej Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP, teologa i etyka, m.in. znawcę ewangelickiej problematyki konfesyjnej, historycznej i ustrojowej w naszej części Europy, oraz dr. Michała Hucała, nauczyciela akademickiego ChAT, teologa i prawnika, który dał się szeroko poznać m.in. jako specjalista

w zakresie prawa wyznaniowego oraz prawa Kościołów wyrosłych z Reformacji. Ich bardzo dobre przygotowanie do pracy nad problematyką ujętą w omawianej publikacji dało o sobie znać w postaci fachowego, w pełni dojrzałego merytorycznie opracowania tegoż zbioru aktów prawnych.

Tytuł dzieła oznajmia pomieszczenie w nim tekstów prawnych Kościołów ewangelickich istniejących w Polsce z lat 1918–2018. Autorzy jednak zdecydowali się na uwzględnienie co do zasady aktów regulujących byt denominacji posiadających polskie oblicze narodowe. Pominęto przepisy wewnętrzne Kościoła Ewangelickiego Augsburskiego i Helweckiego Wyznania w Małopolsce oraz Kościoła Ewangelicko-Luterskiego w Polsce Zachodniej. W przypadku nieporównywalnie większego od nich Ewangelickiego Kościoła Unijnego w Polsce (zwanego też Kościołem Ewangelicko-Unijnym w Polsce) z siedzibą w Poznaniu i niedużego Ewangelickiego Kościoła Unijnego na polskim Górnym Śląsku wprowadzono dotyczące ich przepisy państwowe. Selekcja materiału była niezbędna, to zrozumiałe. Już i tak publikacja jest bardzo obszerna. Recenzowany tom przedstawia w istocie „polskie ewangelickie prawo kościelne”. Na marginesie raczej tytułem ciekawostki należy zaznaczyć, że dość dyskusyjnie brzmi zawarte we wstępie do pracy stwierdzenie, że „Przez ewangelickie prawo kościelne rozumie się w niniejszej publikacji przepisy prawne [...] Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego, Kościoła Ewangelicko-Reformowanego oraz Kościoła Ewangelicko-Methodystycznego, czyli współcześnie istniejących polskich Kościołów ewangelickich”. Dyskusyjność owa wynika chociażby stąd, że w Polsce zarejestrowane są niewielkie Kościoły prezbiteriańskie, kongregacjonalistyczne i metodystyczne, które nie używają w nazwach przymiotnika „ewangelicki” a jednak należą do rodzin wyznaniowych objętych recenzowaną publikacją.

Struktura tomu zasługuje na pełną aprobatę. Naprzód wprowadzono zestaw przepisów obowiązujących obecnie (Część I: s. 18–323), a po tym przepisy z okresu od 11 listopada 1918 r. które utraciły moc (Część II:

s. 324–696). Zrozumiałe jest, że w celu zapewnienia publikacji waloru praktyczności Autorzy na początku umieścili akty prawne, z których czytelnicy będą korzystać na bieżąco. Układ treści jest dobrze przemyślany, logiczny. W ramach każdej z dwóch zasadniczych części dzieła materiał pogrupowano w czterech segmentach oznaczonych jako (tutaj wprowadzam skróty): KEA, KER, KEM i przepisy wspólne. Na końcu zamieszczono biogramy redaktorów naukowych książki.

Najwięcej materiału dotyczy KEA, co wynika z tradycji jurydycznej środkowoeuropejskiego luteranizmu. KER, wykazuje zgodnie z założeniami Reformacji szwajcarskiej dość dużą powściągliwość prawodawczą, zaś KEM w Polsce reprezentuje perspektywę metodyzmu północnoamerykańskiego, który jako ruch wolnokościelny zwykle więcej miejsca dawał zwyczajom niż prawu pozytywnemu.

W publikacji dostrzeżono następujące drobne niedoskonałości. Zastanawiające jest dlaczego przyjęta cezura czasowa uwzględniania aktów prawnych dotycząca roku 1918 (moment zaistnienia na nowo państwa polskiego) została określona jako „po 11 listopada” (np. s. 13, s. 324) czyli od 12 listopada 1918? Powinno raczej być „począwszy od 11 listopada 1918”. Nieścisłość występuje w tytule podrozdziału 5.1. „Akty prawne okresu międzywojennego” (s. 325), w ramach którego umieszczono m.in. tekst ukazu carskiego z dnia 8 lutego 1849 r. – ustawy dla Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Królestwie Polskiem, która w oczywisty sposób jest regulacją z okresu wcześniejszego niż międzywojnie, aczkolwiek mającą moc także w II Rzeczypospolitej. Dlatego lepsza byłaby nazwa podrozdziału w brzmieniu „Akty prawne obowiązujące w okresie międzywojennym”.

We wstępie pozostały relikty sformułowań przyjętych na etapie zamierzeń edytorskich twórców tomu, które nie zostały zrealizowane w postaci pierwotnej. Dowiadujemy się zeń, że prezentowany zbiór tekstów prawnych jest „Tomem I” oraz, że jego twórcy przygotowują wydanie „drugiego z planowanych tomów”, który będzie „związał analizą porównawczą i teologiczno-prawną prezentowanych w Tomie I jako obowiązujące

aktów prawnych” (s. 14). Obecnie już wiemy, że obok omawianego tutaj zbioru przepisów ukazała się monografia Marcina Hintza i Michała Hucala pt. *Wielowymiarowość ewangelickiego prawa kościelnego. Analiza porównawcza i teologiczno-prawna* (2018. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe ChAT, s. 371), zasługująca na odrębną recenzję. Żadna z tych publikacji nie jest jednak formalnie oznaczona jako tom I lub II – są to dwa odrębne, samoistne dzieła i czytelnicy nie powinni oczekiwać na wydanie tomu II omawianego tutaj zbioru aktów prawnych.

W zakresie uwag natury technicznej można odnotować potknięcia w składzie tekstu polegające na wielokrotnym wprowadzaniu śródtytułów oraz oznaczeń jednostek redakcyjnych aktów prawnych na końcu strony, co powoduje, że tekst nimi oznaczany znajduje się dopiero na kolejnej stronie (np. s. 35, 50, 55, 57, 74, 89, 97). Należy żałować, że nie wprowadzono „żywej paginy”, która niewątpliwie ułatwiłaby posługiwanie się książką.

Konkludując powyższe spostrzeżenia należy stwierdzić, że recenzowane dzieło jest bardzo istotnym osiągnięciem naukowym. Zawiera reprezentatywny i rozległy wybór aktów prawnych dotyczących trzech działających współcześnie w Polsce Kościołów ewangelickich. Wiele aktów prawa kościelnego tych wspólnot znajduje tutaj pierwszą publikację. Nie sposób przecenić doniosłości wydania przedmiotowego zbioru. Niewątpliwie przyczyni się on do ożywienia studiów na protestanckim prawie kościelnym i kulturą prawną tytułowych Kościołów. Jednocześnie umożliwi pogłębione badania nad samorozumieniem tych wspólnot, założeniami ich eklezjologii oraz cechami dystynktywnymi tożsamości protestanckiej. Wśród szczegółowych zagadnień, które zyskują obfity materiał źródłowy w publikacji bp. Marcina Hintza i dr. Michała Hucala można wskazać takie kwestie jak teologiczne pojmowanie i status prawny urzędu kościelnego, percepcja małżeństwa, w tym i rekonstrukcja procedur jego ustanienia poprzez czynności prawne, teologia i status prawny sakramentów, pozycja prawna i teologiczne rozumienie pozycji osób nieordynowanych, ustrojznawstwo kościelne.

CHRZEŚCIJAŃSKA AKADEMIA TEOLOGICZNA
w WARSZAWIE

Rok LX

Zeszyt 2

ROCZNIK TEOLOGICZNY

WARSZAWA 2018

REDAGUJE KOLEGIUM

dr hab. Jakub Ślawik, prof. ChAT – redaktor naczelny

dr hab. Jerzy Ostapczuk, prof. ChAT – zastępca redaktora naczelnego

prof. dr hab. Tadeusz J. Zieliński

dr hab. Borys Przedpełski, prof. ChAT

dr Jerzy Sojka – sekretarz redakcji

Skład komputerowy – Łukasz Troc

W związku z wprowadzaniem równoległej publikacji czasopisma w wersji papierowej i elektronicznej Redakcja „Rocznika Teologicznego” informuje, iż wersją pierwotną jest wersja papierowa.

BWHEBB, BWHEBL, BWTRANSH [Hebrew]; BWGRKL, BWGRKN, and BWGRKI [Greek]

PostScript® Type 1 and TrueType fonts Copyright ©1994-2013 BibleWorks, LLC.

All rights reserved. These Biblical Greek and Hebrew fonts are used with permission and are from BibleWorks (www.bibleworks.com)

ISSN 0239-2550

Wydano nakładem

Wydawnictwa Naukowego ChAT

ul. Miodowa 21c, 00-246 Warszawa tel. +48 22 635-68-55

Nakład: 100 egz., objętość ark. wyd.: 7,3

Druk: druk-24h.com.pl

ul. Zwycięstwa 10,

15-703 Białystok

Spis treści

ARTYKUŁY

- JERZY OSTAPCZUK, *Przedmowy do Ewangelii bł. Teofilakta Bułgarskiego w cyrylickich tetraewangeliach lwowskich* 155
- JAN ŻAK, *Źródła do historii Biblii warszawskiej* 175
- JERZY GRZYBOWSKI, *Żołnierz i duszpasterz. Działalność duszpasterska księdza protoprezbitera ppłk Szymona Fedorońki w Wojsku Polskim w latach 1922 – 1940* 209
- AGNIESZKA DEC-MICHALSKA, *Liturgia w wolnych Kościołach protestanckich* 237
- ANDRZEJ PUCZKO, *Prawosławny pogląd na „nową ewangelizację”* 263
- MAGDALENA GRABOWSKA, *„Przyjdźcie do Mnie wszyscy, którzy utrudzeni i obciążeni jesteście, a Ja was pokrzepię.” Mt 11,28. Narracja tożsamościowa nieheteronormatywnej katoliczki. Studium przypadku* 279

RECENZJE

- Hintz, Marcin i Michał Hucal, red. 2018. *Ewangelickie Prawo Kościelne 1918-2018. Zbiór tekstów prawnych Kościołów ewangelickich w Polsce*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe ChAT. Ss. 697 (TADEUSZ J. ZIELIŃSKI) 305

Wykaz autorów

Dec-Michalska Agnieszka, agnieszkadecmichalska@gmail.com, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Grabowska Magdalena, magdalena.grabowska@ug.edu.pl, Uniwersytet Gdański, ul. Chabrowa 63b/7, 81-079 Gdynia

Grzybowski Jerzy, jgrzybowski@uw.edu.pl, Katedra Studiów Interkulturowych Europy Środkowo-Wschodniej, Wydział Lingwistyki Stosowanej, Uniwersytet Warszawski, ul. Szturmowa 4, 02-678 Warszawa

Ostapczuk Jerzy, jostap@wp.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Puczko Andrzej, a.puczko@post.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Żak Jan, janzak@poczta.onet.pl, Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu, ul. Katedralna 9, 50-328 Wrocław.